

Ігор Сердюк,

доктор історичних наук, професор
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

ig.serdiuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8930-1410>

ПРАВО НА СМЕРТЬ В ЕПОХУ МОДЕРНУ

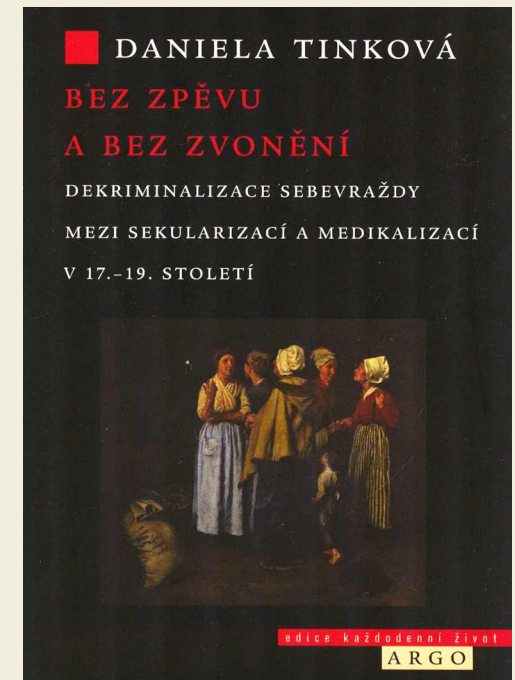
Tinková, Daniela. *Bez zpěvu a bez zvonění. Dekriminalizace sebevraždy mezi sekularizací a medikalizací v 17–19 století*. Praha: Argo, 2021. 498 s.

Без співу і без дзвону — саме так ховали самогубців у домодерній і ранньомодерній Європі й, зокрема, у старій Україні. Требник Петра Могили забороняв ховати неохрещених, язичників, юдеїв, еретиків, схизматиків, відлучених від церкви, самогубців, померлих пияків на цвинтарях і кладовищах. Здебільшого у XVIII столітті так і відбувалося, однак пізніше ці практики зазнали кардинальних змін. Попри наявність окремих досліджень смерті (насамперед авторства Олени Замури), такі зміни на українському матеріалі майже не досліджено. Тому поява кожної нової книжки, яка стосується цієї сфери, є дуже важливою. Однією з таких є робота професорки Карлового університету (Прага) Данієли Тінкової «Без співу і без дзвону. Декриміналізація самогубства між секуляризацією та медикалізацією в XVII–XIX ст.». Авторка є відомою дослідницею культурної і соціальної історії XVII–XIX ст., зокрема дисциплінування, модернізації, впливів Просвітництва та медикалізації на уявлення про тілесність, медицину, родинну сферу тощо.

У цій книжці йдеться про поступовий процес декриміналізації самогубства з кінця XVII до кінця XIX ст. Данієла Тінкова ставить питання про те, як змінилися уявлення про провину та кримінальну відповідальність самогубця, його психічний стан і маркером яких трансформацій у тогочасному суспільстві є ці зміни. Праця концентрується передусім на унормуванні — світському та церковному, однак при цьому є міждисциплінарною, оскільки розглядає етичні, психологічні, медичні, культурні аспекти проблеми.

DOI: 10.15407/mics2023.02.121

 Creative Commons — Attribution-ShareAlike
4.0 International — CC BY-SA 4.0

Власне, так чи так авторка звертає увагу на поширені уявлення про самогубців, на те, як їх сприймали в соціумі.

Книжка складається з трьох великих частин, виокремлених за хронологічним принципом. Перша частина охоплює тривалий проміжок часу, окреслений як «допросвітницька доба». Йдеться про витворення юридичних і релігійних уявлень про саму природу суїциду і його трактування як злочину перед державою та Богом. Другий розділ аналізує просвітницькі дебати, зокрема авторка препарує розрив між «новим» («ученим») баченням тілесності, влади над тілом, уявлень про самогубство та його причини і «старими» релігійними нормами, що також функціонували як прояви чи то народної побожності, чи то забобон. До прикладу, робиться наголос на різному баченні кладовища церковною («свята земля») і світською владою та новочасними чиновниками («санітарне місце»). У третьому розділі показано, як відбувалась декриміналізація суїциду, яка, однак, ще не означала відміну дискримінації, суспільного осуду та застосування інших «символічних покарань».

Для українських дослідників книжка буде цікава насамперед як методологічний зразок того, як проблеми секуляризації, реформи кримінальної політики, постановня судово-медичних експертиз, поява нової медицини можуть бути потрактовані з погляду історії ідей і культурної антропології. Щоб пояснити зміни в уявленнях про самогубство, Даніела Тінькова торкається набагато ширших сфер і описує трансформації у баченні гріха, злочину, психічного нездоров'я, святотатства та богохульства. Ці явища постають як змінні конструкти, що зазнали впливу Просвітництва та нової науки. Такі самі впливи потрібно досліджувати й на українському матеріалі. Зрештою, хорошим прикладом для нашої історіографії може бути вписування казусних і локальних практик у широкий контекст. Зокрема, авторка доволі ретельно аналізує казуси (конкретні випадки самогубств) і розглядає дебати, розслідування, практики поводження з тілами самовбивць, позиції родичів, священників, громади. Ці казуси постають із судових справ передусім чеських архівів і стосуються території сучасної Чехії, однак вони вписані у ширший європейський інтелектуальний світ: від Франції епохи Просвітництва та Наполеона до монархії Габсбургів.